

Sabina Subašić-Galijatović*¹

PRAVNI OKVIR ZA POČINJENJE HOLOKAUSTA NA PROSTORU BOSNE I HERCEGOVINE

“Zločin nije počinila ekipa ubica (radilo bi se o milion osoba, na ovaj ili onaj način) nego jedno cijelo društvo. Prema svojim korijenima, izvršiocima, samoj geografiji masakara, uništenje Jevreja Evrope nije samo ispisano u historiji Njemačke, već u naslijeđu čitave Evrope”²

Sažetak

Veliki broj raznih zakona i podzakonskih akata, zasnovanih na antisemitizmu, prethodili su i pratili fizičko uništenje bosanskohercegovačkih Jevreja. Doneseni najvećim djelom u toku samo pet mjeseci, već iz samih naziva ovih akata i njihovog slijeda, jasno se oslikava način provođenja i sistematičnost u pristupu “rješavanja jevrejskog pitanja” na prostoru Nezavisne države Hrvatske, u čijem se sastavu nalazila Bosna i Hercegovina. Holokaust nad bosanskohercegovačkim Jevrejima provodio se po opštem obrascu nacističke ideologije, čiji su predstavnici prepustili ustaškim vlastima “rješavanje jevrejskog pitanja” i provođenje zločina. Stoga će ovaj rad biti orijentisan na dvije osnovne postavke - pojava antisemitizma na našim prostorima, kao bitan element u počinjenju zločina, te razvoj pravnog okvira nacističkog režima i njegova primjena i dalja elaboracija na prostorima Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Holokaust, Jevreji, Nezavisna država Hrvatska, antisemitizam, antijevrejski zakoni, zločini.

¹ Doktor pravnih nauka, naučni saradnik, Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

² Georges Bensoussan, *Histoire de la Shoah*, Presse universitaire de France, 3e edition, Paris, 2006, p. 5.

1. UVOD

U međunarodnoj historiografiji antisemitizam³ je prisutan od druge polovine 19. vijeka. Pojam “antisemitizam” uveo je njemački novinar Wilhelm Marr, označavajući mržnju prema Jevrejima, a takođe i mržnju prema različitim liberalnim, kosmopolitskim i međunarodnim političkim trendovima iz 18. i 19. vijeka, često povezanim sa Jevrejima.⁴ Krajem 19. vijeka u Njemačkoj, nosioci antiliberalnog političkog sistema, svjesni da bi modernizacija mogla staviti u pitanje njihovu dominantnu poziciju, asimiliraju Jevrejima sve ono što bi im moglo biti prijatna: liberalizam, demokratiju, socijalizam, internacionalizam, kapitalizam i kulturalni avangardizam. Proklamirati se antisemitom u Njemačkoj, značilo je braniti autokratiju, nacionalizam, imperijalizam, protekcionizam, korporativne interese i tradicionalne vrijednosti.⁵ Međutim, specifična mržnja prema jevrejima prethodila je modernoj eri i stvaranju pojma antisemitizam, te se pojmovno određivala kao antijevrejstvo. Među njegovim najčešćim manifestacijama kroz historiju bili su pogromi, nasilni neredi pokrenuti protiv Jevreja, poticani od strane državnih vlasti. Pogrom je ruska riječ koja znači “stvarati pustoš, rušiti nasilno” - povijesno gledano, taj se izraz odnosi na nasilne napade lokalnog nejevrejskog stanovništva na Jevreje u Ruskom carstvu i drugim zemljama.⁶ Pogromi su često bazirani na klevetama – kao što su lažne glasine da su Jevreji koristili krv kršćanske djece u ritualne svrhe i slično. U Njemačkoj i istočnoj Evropi, kao i u carskoj Rusiji, ekonomsko, socijalno i političko negodovanje Jevreja ojačavalo je tradicionalni vjerski antisemitizam i poslužilo kao izgovor za pogrome. Nakon što su nacional-socijalisti preuzeli vlast u Njemačkoj 1933. godine, antisemitizam su postavili u središte svog djelovanja, paralelno sa reakcionarnim modernizmom⁷,

³ “Antisemitizam je određeno poimanje Jevreja koje se može iskazivati kao mržnja prema njima. Postoje usmena, pismena i fizička izražavanja antisemitizma koja su usmjerena prema Jevrejima ili nejevrejima i / ili prema njihovoj imovini, ustanovama jevrejske zajednice te jevrejskim vjerskim objektima”, IHRA - Intergovernmental organization mandated to focus solely on Holocaust-related issues.

⁴ United States Holocaust Museum, Holocaust encyclopedia, *Antisemitism*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism>

⁵ Christopher R. Browning, *The Origins of the Final Solution, The evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-March 1942*, University of Nebraska Press, Lincoln Yad Vashem, Jerusalem, 2004, p. 23.

⁶ Kao opisni pojam, “pogrom” je ušao u uobičajenu upotrebu s opsežnim anti-jevrejskim neredima koji su zahvatili južne i zapadne provincije Ruskog carstva 1881–1884, nakon atentata na cara Aleksandra II. Između 1918. i 1920. ubijeno je na desetine hiljada Jevreja. United States Holocaust Museum, Holocaust encyclopedia, *Antisemitism*, <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism>

⁷ Jeffrey Herf, *Reactionary Modernism, Technology, Culture and Politics in Weimar and the Third Reich*, Cambridge University press, 1984.

zasnovanom na ekonomskom modernitetu i političkom arhaizmu (tradicija, zemlja, priroda, tehnologija, industrija, kapitalizam – ali arijevska, *Judeinrein*, očišćeni do Jevreja).⁸ Javno, “nered” i djela nasilja su obeshrabrivani, u praksi se, međutim, ulično nasilje nad Jevrejima toleriralo i čak podsticalo u određenim periodima kada su nacističke vođe računale da će nasilje “pripremiti” njemačko stanovništvo za oštre antisemitske pravne i administrativne mjere koje su se provodile “radi uspostavljanja reda”. Takvo ulično nasilje uključivalo je paljenje sinagoga, uništavanje domova i preduzeća u vlasništvu Jevreja i fizičke napade na pojedince. Orkestrirana nacionalna kampanja uličnog nasilja poznata kao Kristallnacht⁹ od 9. do 10. novembra 1938. godine bila je vrhunac duljeg razdoblja sporadičnog uličnog nasilja nad Jevrejima. Kristallnacht je bio daleko najveći, najzorniji i najjasnije orkestriran pogrom, praćen dramatičnim porastom antijevrejskog zakonodavstva tokom jeseni i zime 1938-1939.

Birokratski proces uništenja Jevreja realiziran je u četiri etape: označavanje žrtava, konfiskacija njihove imovine, organičavanje njihove slobode kretanja i na kraju deportacija, sve to praćeno pravnim aktima.¹⁰

2. ANTISEMITIZAM NA JUGOSLOVENSKIM PROSTORIMA

Iako pojmovno prisutan već iza završetka 1. svjetskog rata, antisemitizam na prostoru predratne Jugoslavije pojava je relativno novijeg doba, za razliku od drugih evropskih zemalja. Jevreji u predratnoj Jugoslaviji su formalno-pravno imali status ravnopravnih građana, ali su se kasnije kao posljedica unutrašnjih suprotnosti javljali antisemitski izgedi i pojave.¹¹ Antisemitizam na našim prostorima nije bio ozbiljnije ukorijenjen - pojava antisemitizma u jugoslovenskoj državi uglavnom se ispoljavala u vidu povremenih verbalnih incidenata i u malobrojnim antisemitskim listovima i publikacijama, ali nisu postojale organizovane političke snage koje su imale antisemitizam kao programski ili politički cilj.¹² Situacija se donekle izmijenila u drugoj polovini tridesetih godina,

⁸ Georges Bensoussan, *Histoire de la Shoah*, Presse universitaire de France, Paris, 1996, p. 5.

⁹ Ubistvo savjetnika njemačke ambasade u Parizu od strane jevrejskog izbjeglice iz Njemačke, 7 novembra 1938, Goebbels će iskoristiti kao signal i pretekst za masovne pogrome u Njemačkoj i Austriji, u toku kojih je ubijeno i deportovano stotine hiljada hiljada Jevreja, uništene jevrejske sinagoge, institucije i privatna imovina.

¹⁰ Georges Bensoussan, *Histoire de la Shoah*, Presse universitaire de France, Paris, 1997, p.55.

¹¹ Eli Tauber, *Holokaust u Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014, str.385.

¹² Milan Koljanin, izlaganje: *Predavati historiju Holokausta*, seminar obuke za predavače iz Bosne i Hercegovine, Memorial de la Shoah, Pariz, 9-12. juni 2014.

ali društveni položaj Jevreja nije bio drastično ugrožen.

Progon Jevreja na evropskom kontinentu zasnovan je na fantazmu nacističke ideologije koja je propagirala čistoću “zajednice po krvi” (*Volksgemeinschaft*). Nacisti su tako razvili čitavu pseudonaučnu teoriju o superiornim i inferiornim rasama i narodnima, opravdavajući svoje postavljene ciljeve dominacije, a kao antiteza germanskom duhu postavljeno je jevrejstvo.¹³ Tu tezu i antitezu nacizam je postavio na rasnu osnovu, razvijajući tako srednjovjekovni antijudaizam, i pripisujući germanskom narodu sve pozitivne odlike, a Jevrejima, u prvom redu, negativna svojstva koja sprečavaju razvoj čovječanstva. Vjerujući u veliku moć njemačkog rajha, predratna Jugoslavija se oportunistički prilagođavala fašizmu, prvenstveno na ekonomskom polju te zatim i političkom. Vlada Stojadinović-Spaho (1935-1939) tako sklapa niz trgovačkih ugovora na temelju klirinške otplate, isporučujući svoje agrarne i šumske proizvode i sirovine u zamjenu za mahom nepotrebne proizvode, potom izgradnjom željezne industrije pod kontrolom i direktivama njemčakih preduzeća te plasiranjem njemačkog kapitala na jugoslovenske prostore i slično.¹⁴ Na taj način Jugoslavija se počela prilagođavati ekonomski, pa potom i politički i ideološki nacističkoj Njemačkoj. Već od 1934. godine, pa do napada Njemačke na Jugoslaviju, donošene su tajne i javne odredbe koje su Jevreje pozicionirale kao građane drugog reda, što se konkretno vidjelo na ograničenom te i sasvim zatvorenom pristupu u razne državne službe, privredna preduzeća i ustanove.¹⁵ Tako je npr. jedno od najvećih državnih preduzeća u tom vremenu “Jugočelik” u Sarajevu na osnovu jednog povjerljivog dopisa Ministarstva šuma i ruda iz Beogradu odbijalo da zaposli službenike Jevreje.¹⁶ Ministarstvo vojske i mornarice npr. u svojim je konkursima na prikriiven način stavljalo do znanja Jevrejima da su isključeni sa napomenom - pravo na prijem ...imaju samo lica srpsko-hrvatsko-slovenačke narodnosti.¹⁷ Početkom 1940, donesena je i naredba ministra Nedića kojom se “državljeni mojsijevske veroispovesti koji promene veru, vode i dalje kao Neslaveni u kom cilju im u podacima vojne evidencije uvek stavljati pored sadnje veroispovesti podatak (bivši mojsijevac)”.¹⁸ Ovakvo stanje dobilo je ubrzo i svoju zakonsku potvrdu, jer je već u oktobru 1940. godine, iako je na snazi bio Ustav iz 1931. godine koji je garantovao svim građanima jednakost pred zakonom bez obzira

¹³ Dr. Samuel Pinto, *Zločini okupatora i njihovih pomagača izvršeni nad Jevrejima u Bosni i Hercegovini*, Elaborat, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 1952, str. 2-3.

¹⁴ Ibid, str. 6.

¹⁵ Ibid., 7.

¹⁶ Ibid, str.7.

¹⁷ Ibid, str.7.

¹⁸ E. Tauber, str. 546.

na vjeru i narodnost, vlada Dragiše Cvetkovića izdala zakone prema kojima se Jevrejima uvode restrikcije (*numerus clausus*) za školovanje u državnim srednjim i visokim školama. Zatim dolaze zabrane da se Jevreji ne mogu baviti taksativno navedenim granama trgovine, kao npr. trgovinom životnim namirnicama.¹⁹ U tom periodu se u Sarajevu pojavljuje i profašistička štampa, kao što su beogradski listovi "Balkan" i "Vreme", zatim sarajevski časopisi "Svoj svome", Katolički list, Glasnik Svetog Ante i drugi, koji su promovirali Hitlera i njegovu ideologiju te producirali antisemitsku propagandu. Jevreji u Bosni i Hercegovini bili su, više nego u drugim pokrajinama, pogođeni naglim skretanjem u fašizam jugoslovenske unutrašnje i spoljne politike.²⁰ Zbog heterogenog stanovništva ovdje se je smišljeno, planski, sprovodila i širila profašistička ideologija, što je posebno bilo vidljivo u Sarajevu kao glavnom političkom centru u Bosni i Hercegovini, te je stvorena atmosfera koja je pogodovala kasnijem porobljavanju i istrebljenju bosanskohercegovačkih Jevreja.²¹

3. ZAKONSKI OKVIR ZA POČINJENJE ZLOČINA

Početak Drugog svjetskog rata, a posebno poslije velikih njemačkih pobjeda na Zapadu i osvajanja najvećeg dijela evropskog tla, sve više se pojačavao pritisak na Jugoslaviju da se svrsta uz sile Osovine. Unutrašnje posljedice rata i spoljnog pritiska prisiljavale su jugoslovensku vladu da zauzme stav prema "jevrejskom pitanju" prema kojem su se sve susjedne zemlje već bile odredile uvođenjem antijevrejskih zakona i drugih diskriminatornih mjera. U takvim okolnostima uvođenje protivjevrejskih zakonskih mjera početkom oktobra 1940. trebalo je da bude jasan signal da se i Jugoslavija prilagođava "novom poretku". Ove mjere su imale i jasnu unutrašnju političku funkciju koja se nije svela samo na propagandni pokušaj traženja "žrtvenog jarca".²² Politika progona razvijala se po fazama, te se, realizovala u različitim etapama, od dehumanizacije, stavljanja jevrejske populacije "van zakona", potom uspostavljanja posebnih "zakonskih" mjera prema njima, pa do masovnih deportacija i masovnih egzekucija. Holokaust nad bosansko-hercegovačkim Jevrejima odvijao se po opštem obrascu počinjenja Holokausta na evropskom tlu, sa određenim specifičnostima.

Po uspostavi Nezavisne države Hrvatske pod čijom upravom se nalazila i Bosna i Hercegovina, 10. aprila 1941., ustaški režim uspostavlja upravni aparat za teritoriju Bosne i Hercegovine, te donosi i zakonske akte koji su omogućili "pravno pokriće" za progone, te kreirali atmosferu izolacije i dehumanizacije

¹⁹ S. Pinto str. 8., E. Tauber, str. 534.

²⁰ S. Pinto, str. 8.

²¹ Ibid..

²² Milan Koljanin, izlaganje: *Predavati historiju Holokausta*, seminar obuke za predavače iz Bosne i Hercegovine, Memorial de la Shoah, Pariz, 9-12. juni 2014.

Jevreja, a pored njih i Srba i Roma. U ostvarenju ideologije “čistog životnog prostora” kako bi se omogućilo stvaranje “čiste hrvatske nacije”, cjelokupnom sistemu progona i istrebljenja dao se karakter legalnosti, počevši od orkestrirane političke propagande u štampi, na radiju, postavljanjem antisemitske propagande i plakata, te izložbi. Od značaja je napomenuti da su na području Nezavisne države Hrvatske, predstavnici Trećeg Rajha prepustili ustaškim vlastima “rješavanje jevrejskog pitanja”, što je i provođeno na tom principu od aprila 1941. do augusta 1942. godine.²³ Dakako, primjer Trećeg rajha i prisutnost njegovih predstavnika na teritoriju NDH imali su utjecaj na ustašku vlast koja je dugo vremena sama vršila zločine, da bi se tek u posljednjoj fazi istrebljenja djelimično i mjestimično pasivizirala, ali do samog kraja je saradivala s nacistima.

Brojni zakonski akti bili su “pokriće” i pratili su počinjenje zločina. Već iz samih naziva ovih akata i njihovog slijeda jasno se oslikava način provođenja Holokausta i sistematičnost u pristupu “rješavanju jevrejskog pitanja” na prostoru Nezavisne države Hrvatske. Tako je već 17. aprila 1941. donesena *Zakonska odredba za obranu naroda i države* kao podloga na kojoj su se zasnivale sve kasnije odredbe kaznenog zakonodavstva, a sutradan, 18. aprila i prvi antijevrejski zakon u NDH – *Zakonska odredba o sačuvanju hrvatske narodne imovine*, kojom su proglašeni nevažećima svi pravni poslovi sklopljeni između Jevreja i sa Jevrejima unutar dva mjeseca prije proglašenja NDH.²⁴ Već naredni dan, 19. aprila donesena i *Zakonska odluka o imenovanju povjerenika kod privrednih preduzeća*. Potom je 27. aprila 1941, donesena i *Naredba ustaškog redarstva*, objavljena u Sarajevskom listu, kojom je naloženo da “Srbi i Židovi ne smiju nositi hrvatske znakove i trobojnice”, da isti “ne smiju na svojim radnjama i kućama isticati hrvatske zastave”, kao i da “Židovi ne smiju posjećivati javne lokale”.²⁵ Samo tri dana kasnije, Jevreji su formalno-pravno prestali biti državljani NDH, odnosno stavljeni su van zakona. Tog 30. aprila 1941. doneseni su *Zakon o državljanstvu*, *Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti* i *Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda*, po uzoru na nacional-socijalističke nacističke zakone. *Zakon o državljanstvu* tako propisuje da su pod zaštitom NDH samo njeni državljani – decidno je navedeno da “državljanin može biti samo pripadnik arijevske krvi”²⁶, ali odredba ide i dalje i naglašava “koji je to svojim držanjem dokazao, da nije radio protiv oslobodilačkih težnji hrvatskog

²³ E. Tauber, str. 534.

²⁴ E. Tauber, str. 547.

²⁵ S. Pinto, str.17.

²⁶ Zakonska odredba o državljanstvu, broj XXXI X/64-Z. p.-1941., Zagreb, 30. travnja 1941, točka 2.

naroda²⁷ i “koji je voljan spremno i vjerno služiti hrvatskom narodu i NDH”²⁸. Jevreji i “nearijevci” su na taj način ostali bez zaštite. Rasni zakoni doneseni u NDH precizirali su ko su arijevci a ko ne. Prema *Uputi za sastav izjave o rasnoj pripadnosti* koju je donio vrh NDH: “Kao nearijci osim Židova, u prvom redu dolaze u obzir Cigani, dalje Tatari, Kalmiki, Armenci, Perzijanci, Arapi, Malajci i Crnci²⁹”. Ova uputa je do detalja razradila kako upisivati porijeklo stanovnika NDH. *Zakonskom odredbom o zaštiti arijevske krvi i časti Hrvatskog naroda* zabranjeno je sklapanje brakova između Židova i osoba arijskog porijekla³⁰. U nizu ovih akata donesena je i *Zakonska odredba o prelasku s jedne vjere na drugu*. Uspostavljanjem rasnih zakona, za Jevreje je propisano nošenje žutih traka, uveden je prisilni rad i policijski čas, ograničen pristup radnjama i svakodnevnim životnim potrebštinama. Ubrzo potom, 2. maja, donesena je i *zakonska odredba o redovitom poslovanju i sprečavanju sabotaze u privrednim preduzećima*, uperena isključivo protiv Jevreja, vlasnika preduzeća, pa potom i Naredba po kojoj se sve promjene jevrejskih prezimena stavljaju van snage i imaju se zamijeniti s prvobitnim prezimenom.³¹ Zatim je donesena i *Naredba ministra narodnog gospodarstva* da se iz svih državnih i javnih ustanova imaju otpustiti svi činovnici, radnici i ostali namještenici Jevreji, bez prava na penziju.³² Slijedilo je i niz drugih mjera, pa su tako u maju mjesecu 1941. godine za Jevreje donesene zabrane posjedovanja radio prijemnika i telefona, izlazak iz grada, te primanje Jevreja na noćenje ili duži boravak kod njihovih sugrađana, sve to pod najstrožijim kaznama.³³ Zatim je objavljena i zabrana kontakata Jevreja sa arijevim osobama, te zabrana intervencija za Jevreje uz napomenu da “svaka osoba koja intervenira za Židova ili Židovku biće pozvana na prisilni rad ili uhićena, i po postojećim zakonskim odredbama biti najstrožije kažnjena.³⁴ Potom su donesene i naredbe o “organizovanom” odvođenju Jevreja na prisilni rad, s tim da “troškove za prehranu Židova na prisilnom radu moraju snositi općine Sefardskog i Aškenaskog reda“.³⁵ Jevreji su tako morali raditi sve poslove tražene

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ “Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda”, proglašena u broju 16. Narodnih novina od 30. travnja 1941. (79), potpisana od strane Poglavnika Ante Pavelića, broj: XL IV-67 z.p.1941, dio VI “Uputa za sastav izjave o rasnoj pripadnosti”.

³⁰ Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda, broj XL IV-67-Z.p.-1941, Zagreb, 30. travnja 1941, točka 1.

³¹ E. Tauber, str. 548.

³² S. Pinto, str.18, Tauber. 550.

³³ S. Pinto, str. 22.

³⁴ E. Tauber, str. 550.

³⁵ Ibid, str. 551.

od njih od strane ustaških vlasti i policije, ali su i privatna lica davali sebi takvu slobodu - svako ko je mislio da ima zasluge u uspostavljanju NDH koristio se jevrejskom imovinom i radnom snagom. Tako su po ulicama hapšeni mukarci i žene obilježeni žutom trakom i odvođeni u kancelarije i privatne stanove da čiste, rade fizičke poslove, kopaju bašče, cijepaju drva i slično, pri čemu su bili izloženi i fizičkom i psihičkom maltretiranju. U nizu zakonskih akata kojima se Jevrejima postepeno oduzimala njihova imovina, 31. maja donesena je i zakonska odredba kojom se najamnina za stanove, trgovine i lokale ima dostavljati redarstvenim postajama, a ne vlasnicima.³⁶ Nakon svih ovih odredbi i mjera, 2. juna donosi se i *Izvaredna zakonska odredba o formiranju logora*. Potom se donosi i *Zakonska odredba o zaštiti narodne i arijevske kulture hrvatskog naroda, te zabrana rada Jevrejima u društvenim, omladinskim, sportskim, kulturnim i prosvjetnim organizacijama i ustanovama*. Jevrejima se takođe zabranjuje da se bave književnošću, novinarstvom, glazbenom umjetnošću i filmom.³⁷ Uslijedilo je i niz naredbi i mjera koje se odnose na imovinu: *Naredba Ministra unutrašnjih poslova* prema kojoj “sve židovske tvrtke moraju pored naziva staviti oznaku iz koje će biti vidljivo da je to židovska tvrtka; *Zakonska odredba o sprečavanju prikrivanja židovskog imetka*; *Zakonska odredba o obaveznoj prijavi imetka Židova i židovskih preduzeća* i njena Provedbena naredba; *Uspostava podružnice državnog ravnateljstva* koja će “konačno provesti likvidaciju u prvom redu židovskih radnji u Sarajevu”; zatim i 1. jula slijedi i *Zakonska odredba o osnutku Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu*, s pravom otkupa židovske imovine; *Zakonska odredba o preuzimanju svih zgrada i imanja koji su pripadali Židovima*, a koja prelaze u nadležnost gradskih i kotarskih predstavništava s pravom ubiranja zakupnine; te *Zakonska odredba o podržavljenju imetka Židova*.³⁸

4. ZAKLJUČAK

Iz samih naziva i slijeda zakona i zakonskih akata donesenih najvećim dijelom u periodu od samo pet mjeseci, od aprila do augusta 1941, jasno je sa kolikom revnošću je Nezavisna država Hrvatska pristupila “rješavanju jevrejskog pitanja”. Nakon što su zahvaljujući legalnom zakonskom okviru opljačkani, izmučeni prisilnim radom, izbačeni iz stanova, napaćeni nedovoljnom ishranom, vječitim strahom od hapšenja, mučenja i ubijanja, augusta 1941. godine, otpočela je poslednja faza progona bosanskohercegovačkih Jevreja - masovno i sistematsko odvođenje Jevreja u sabirne i koncentracione logore. Opseg progona Jevrejskog stanovništva u NDH, te intenzitet sa kojim se prišlo njegovom uništavanju,

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid, str. 551-552.

slikovito pokazuje Pavelićeva izjava data Hitleru u septembru 1942. godine u kojoj je ustaški poglavnik ustvrdio da je “židovsko pitanje u velikom dijelu Hrvatske praktički riješeno”³⁹.

“Hitlerova poznata misao ‘Savjest je jevrejska izmišljotina, ona je kao i obrezanje sakaćenje ljudskog bića’, samo podstiče na dalja istraživanja ratnih zločina i genocida, posebno Holokausta kao najbesprimjernije osmišljenog načina uništavanja jednog naroda. Svako novo istraživanje ima za cilj da se probudi i stalno održi budnom savjest čovječanstva”⁴⁰.

LEGAL FRAMEWORK FOR THE EXECUTION OF THE HOLOCAUST IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT

Before the physical destruction of the Jews from Bosnia and Herzegovina, several different laws and regulations, based on antisemitism were adopted. Most of them were adopted in the period of only five months. Their names and sequence show the means of „resolving the Jewish Issue“ on the territory of the Independent State of Croatia that encompassed Bosnia and Herzegovina. The Holocaust of the Bosnian and Herzegovinian Jews was conducted following the general pattern of the Nazi ideology. The representatives of the Nazi ideology left the „resolution of the Jewish issue“ and the commitment of crimes to the Ustasha regime. Therefore, this paper will be oriented towards two basic considerations – the emergence of antisemitism on our territory, as an important factor in the commitment of the crimes, and the development of the legal framework of the Nazi regime, and its implementation and further development in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Holocaust, Jews, Independent State of Croatia, antisemitism, anti jew laws, crimes

³⁹ Ibid., str. 51.

⁴⁰ Ibid, str. 542.